

Fa: csodálatos materia – I. rész

Winkler András ✧

Wood: a wonderful material. Part 1.

This article series intends to give a general introduction to wood: its philosophy, origins, utilisation, etc. The present article points to the various forms wood is present in our lives. The author speaks about the cultic and semantic significance of tree and wood in various cultures, and the role wood plays in our everyday lives. The article concludes by introducing some of the largest specimens of trees in America, Europe and Hungary.

Key words: Wood, Tree, Philosophy

Bevezetés

A fa az emberiség legősibb nyersanyaga. Komoly kutatók szerint a latin *materia* szó eredetileg a fát jelentette. Ma a *materia* szó az összes fellelhető anyag gyűjtő neve (Görlach 1972).

Mindennapi életünk leghűségesebb kísérője a fa. Földi lakhelyünk, környezetünk fából készült tárgyakkal, berendezésekkel, szerkezetekkel, eszközökkel van körülvéve. Több, mint húszezer termék készül fából.

A fa természetes anyag és jelenléte annyira megszokott körülöttünk, hogy egyesek csak akkor vennék észre, ha már nem lenne. Embertársainkat megkérdezve sokan nem is tudnak azonnal válaszolni a kérdésre: mit jelent

számukra a fa. Van, akinek egyszerűen megleget adó energiaforrás, tüzelőanyag. Másoknak épületek, hidak szerkezetét alkotó anyag. Van, akit a furnérok csodálatos, utánozhatatlan rajzolata ejt ámulatba, vagy a fából készült bútorok szellemes, elegáns formája. Egyesek a műveltség, a tudás terjesztőjét, a papírt, mások a tetszőlegesen nagyméretű falemezeket látják benne, vagy éppen a hangszerek egyedülállóan kiváló, szépen csengő anyagát, sokan gyermekkoruk legkedvesebb játékait.

A fa az a nyersanyagunk, amelyet a természet folyamatosan ajándékoz nekünk, mindaddig, amíg nem romboljuk szét a fák, az erdők életfeltételeit. Az **1. ábrán** egy tölgyerdő

1. ábra – Tölgyerdő

2. ábra – Tölgyből készült tetőszerkezet tartó oszlopa

✧ Dr. Winkler András DSc. intézetvezető egyetemi tanár, NyME Fa- és Papírtechnológiai Intézet

részlete látható, míg a **2. ábrán** egy tölgyből készült tetőszerkezet tartó oszlopa.

A fa kultusza

Őseinknek a fa a hűséget jelentette, hiszen a tél elvonultával, tavasszal ismét lombot bontott és tovább élt, védelmezve házat és udvart. Úgy gondolták, a fáknak személyiségük van, és ha véletlenül megsebeztek egy fát, akkor áldozat bemutatásával igyekeztek kiengesztelni őt.

A különböző nyelvekben kezdettől fogva megtalálhatók a fa hűségre vonatkozó jegyei. A német hűség szó (die Treue) a tölgyfát (die Eiche) vagy magát az élő fát (der Baum) jelentette. Az angol fa (tree) és a hűség (true) között formailag is érezhető a rokonság. Egy nagy német lexikonban 83 címszót találunk a fáról, és csak 53-at a vasról, holott az kétségtelenül legfontosabb alap- és szerkezeti anyagaink egyike. A fával azonban régebben él együtt az ember, ezzel magyarázhatók a lexikon adatai.

A fa kezdettől fogva az ember fantáziájának működő szereplője, alkotó tevékenységének eszköze volt. Vajon ki gondolná, mikor ma törvénykódexről, vagy becsületkódexről olvassunk, hogy a kódex szó az ósrómai caudex szóból származik, amelynek eredeti jelentése farönk? Hogyan lett ebből kódex? A táblák amelyekre a görögök és rómaiak íróvesszőjükkel, az ezüst stílussal karcolták a betűket, fűrészelt furnérlapokból készültek, és viasszal vonták be azokat. A teleírt táblákat összegyűjtve kapták a kompendiumot, amelyet leegyszerűsítve kódexnek neveztek. Később a fatáblák, falapok helyett papírt használtak, de jól tudjuk, hogy az is fából készül.

A magyar nyelvben nincs külön szavunk az élő és a már nem élő, a halott fára. Idegen kollégák ezért nem egyszer mondják: szegény nyelv a magyar. Az erdővel, fával élők és dolgozók tudják azonban, hogy ez nem így van. A magyar ember számára annyira elválaszthatatlan az élő és a halott fa, hogy ezt elnevezésükben is kifejezésre juttatja.

A *Jelképtárban* (Hoppál és tsai. 1990) olvashatjuk a fáról: „Minden növényi jelkép közül a legösszetettebb jelentésű, egyetemes szimbólum. Élet (élőfa) és halál (halott fa), az örök fejlődés és növekedés, folytonos megújul-

lás, a kétértelmű (ciklikus, és irreverzibilis) idő jelképe, istenek növényi megtestesülése (hím- és nőivarú fa), *phallosz* (fatörzs) *vulva* (fa odú) szimbólum. A magyar fanevek egy része utal a fa kozmikus jellegére, a fényvel való kapcsolataira, (fenyő, nyír).”

„Sok nép (pl. a jakutok) hagyománya őrzi a fa ősapa és fa ősanya képét, melytől a nép (az emberiség) ered. Végző soron ez a fa ős-istenség növényi alakja. Faistent imádtak az ógermánok, a szászok még Nagy Károly idejében is. Az archaikus gondolkodásnak megfelelően minden istennek volt fája, minden fának volt szelleme (pl. Zeusznak a tölgyfa, Athénének az olajfa, Aphroditének az alma, a Hold istennőjének a fűz”).

A germán mítoszban a fa egészen különleges szerepet játszik. Nemcsak az első embereket teremtették fatörzsből, hanem az egész világot óriás fának képelték.

A fa mindennapjainkban

A fával a mai mindennapi élet kifejezései nagyon igazságtalanul bánnak. A buta emberre pl. azt mondják: fafej. „A butaság és a büszkeség egy fán teremnek” mondta a népi szólás, a fára nézve nem éppen dicsérően. A német a rossz utat választó emberre azt mondja: a faútra tért. Nem ritka a megjegyzés: „Olyan érzéketlen, mint egy darab fa”. A durva labdarúgó mérkőzésre használják a favágás kifejezést. A nyers, durva fickók pedig bárdolatlanok, faragatlanok, csiszolatlanok. Természetesen ezek ellentétével is találkozunk: „Ebben az emberben megbízhatasz, mert jó fából faragták”.

Az irodalom nem szűkölködik a fa dicséretével. 1803-ban Friedrich Schiller a színházat, a színpadot „a világot jelentő deszkák”-nak nevezte. Joachim Ringelnatz szép sora: „A fa illatában messzi országok sejlenek”. Idekívánczik Theodor Heuss mondata: „A fa csak egytagú szó, mégis mesékkel és csodákkal teli világ áll mögötte”. Werner Sambert, a közgazdász írta: „Az európai kultúra – a szellemi épp-űgy, mint a gazdasági – az erdőből ered”.

Az emberek régóta bíznak abban, hogy a fa szerencsét hoz: „Kopogd le a fán!” mondják. A franciák szerint „Fogj egy darab fát!”. A fa monológjában olvashatjuk: „Egy darab a testünkől, a környezetetekben a szerencsét hozza

nektek” (Salocher 1996). Richard Neutra írta: „A fa az ember legrégebb társa. Mióta fából kezdte építeni a házát, szimbiózisban él vele”.

Leonardo da Vinci a fák évgyűrű-szélességét a klimatikus viszonyokkal hozta összefüggésbe akkor, amikor a természettudományok kora ifjúságukat élték. „Az ágak gyűrűi az évek számát mutatják, szélesebbek vagy keskenyebbek a nedvesebb, vagy szárazabb évek szerint”. Filozófiai gondolatait is érdemes megszívlelni: „Az erdők gyermekeket fognak létrehozni, akik hozzájárulnak a saját halálukhoz. A fejsze és a nyele”.

Famatuzsálemek

A fákban lakozó, szinte időtlen életerő legidősebb tanúi a rendkívül lassan növekedő *Pinus aristata*-k (toklász fenyők) a kaliforniai White Mountains-ban. Egyes törzsekben 4600-nál több évgyűrűt számláltak. Ezek a fák akkor látták meg a napvilágot, akkor kezdtek el élni, amikor az egyiptomiak piramisaikat építették. Magas életkort élnek meg a mammutfenyők (*Sequoiadendron giganteum*) is, Észak-Amerika nyugati túlevelű erdeiben. Egy kivágott mammutfenyő törzsén több mint 3200 évgyűrűt számláltak meg. A kaliforniai Sierra Nevada legvastagabb mammutfenyője 83 méter magasság mellett 12 méter átmérőjű, legnagyobb ága 43

3. ábra – A zsenyei öreg tölgy

méter hosszú és 2 méter átmérőjű. A törzs térfogata 1400 m³, amely csaknem 9 hektár átlagos kaliforniai erdeifenyő fa-tömegének felel meg (Flade 1979).

Európában is vannak famatuzsálemek. A túlevelű fák közül csak nagyritkán éri el egy-egy a háromszáz éves kort. Az Európai Középhegység legidősebb fáját egy óriás jegenyét 1864-ben vágták ki, a Böhmerwald-ban. 1770 évgyűrűt számláltak a törzsén.

Magyarországon az egyik legnagyobb, számunkra kedves, még élő fa a Zsenye határában, Vas megyében álló kocsányos tölgyfa, melynek törzskerülete 10,2 méter (3. ábra). Művé-

szek, a soproni művész hallgatók zárandokhelye.

Tiszteletet parancsoló a pápai várkertben hazánk legöregebbnek tartott mintegy 370 éves juharlevelű platánfája. Törzskerülete 9,8 méter.

Irodalomjegyzék

1. Flade, H. 1979. *Holz, Form und Gestalt*. VEB Verlag der Kunst, Dresden
2. Görlach, D. 1972. *Wunderbares Holz*. DRW-Verlags-GmbH Stuttgart
3. Hoppál M., Jankovics M., Nagy A., Szemadám Gy. 1990. *Jelképtár*. Helikon
4. Leonardo da Vinci 1952. *Tagebücher und Aufzeichnungen*. Leipzig
5. Salocher, P., D. Buscher. 1996. *Enertree*. Knauer München.